

НАПЕРЕДОДНІ (1921—1944)

Історія Головної астрономічної обсерваторії НАН України (далі ГАО) розпочинається задовго до дати, яка зараз вважається офіційною датою її заснування — 17 липня 1944 р. [1, 2].

Цій важливій події передували роки напруженої праці ініціатора створення ГАО, першого академіка-астронома створеної у 1918 р. Української академії наук (УАН) Олександра Яковича Орлова. ↴

Олександр Якович Орлов (1880—1954), академік УАН (1919—1922) та АН УРСР (з 1939), чл.-к. АН СРСР (з 1927). Народився в м. Смоленську. Закінчив Санкт-Петербурзький університет (1902). Працював у Пулковській, Тартурській обсерваторіях. Стажувався у Франції, Швеції, Німеччині. Був директором Одеської обсерваторії (1913—1924), заснував Полтавську гравіметричну обсерваторію (1926) і Головну астрономічну обсерваторію АН УРСР (1944). Основні наукові праці присвячені небесній механіці, вивченню припливних коливань сили тяжіння, змін широти та руху полюсів Землі, сейсмології [3, 4, 9].

Олександр Якович Орлов — перший академік астроном УАН, ініціатор створення академічної обсерваторії (фото 20-х років ХХ ст.)

О.Я. Орлов звернувся до Загальних зборів УАН з листом:

"...Одним з найважливіших моїх обов'язків є створення Центральної української астрономічної обсерваторії. Сама доля Обсерваторії, якщо Бог допоможе її збудувати, залежить від вибору місця, над цим питанням я багато працював і дозволю собі виступити тепер з певними пропозиціями..."

Обсерваторію О.Я. Орлов планував побудувати поблизу м. Канева.

Проте складні політичні, економічні та інші обставини, про які детально розповідається в роботі [1], стали на перешкоді втілення у життя задумів О.Я. Орлова.

4-а Астрометрична конференція СРСР, на якій обговорювався план створення нового каталога слабких зір (КСЗ), прийняла рішення про доцільність створення астрометричної обсерваторії в Україні, а м. Київ було названо можливим місцем розташування такої обсерваторії.

24 жовтня О.Я. Орлов звертається до Президії АН УРСР з листом, в якому, зокрема, повідомлялося:

"...Зважаючи на необхідність нової, передової і міцної організації робіт у нашому Союзі взагалі, і зокрема, в Українській РСР, я вважаю необхідним

1921

1938

організувати при Академії наук УРСР першокласну астрономічну обсерваторію, підходящим місцем для якої є під Києвом так званий "Звіринець"...

5 грудня Президія АН УРСР прийняла рішення про утворення в структурі Академії наук обсерваторії в Києві і доручила О.Я. Орлову розробити план її досліджень та оснащення інструментами.

1940

Для втілення в життя пропозицій О.Я. Орлова відносно побудови академічної обсерваторії Президія АН УРСР організувала Український астрономічний комітет під головуванням акад. В.І. Чернишова, і вже у 1940 р. виділила значні кошти (понад півмільйона карбованців) для придбання інструментів та розвитку астрономічних досліджень.

Але війна стала на перешкоді здійснення цих планів...

1943

Після визволення м. Києва від фашистів О.Я. Орлов знову повертається до питання щодо будівництва обсерваторії і **11 листопада** звертається з листом до Президії АН УРСР, в якому зокрема відзначив:

"Всі українські обсерваторії або зруйновані, або дуже постраждали. Нам тепер потрібно багато чого створювати заново, і добре продумана постанова Президії від 5 грудня 1938 року, що була підтвержена на багатьох нарадах і конференціях, повинна бути виконана. Під Києвом має бути створена Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР з філіалами в Полтаві і на Карпатах (гора Піп Іван). Ця обсерваторія, крім того, повинна працювати у тісному контакті з обсерваторіями державних українських університетів і стати таким чином об'єднуючим центром астрономічних робіт в Україні..."

16 листопада — На розширеній нараді астрономів при Академії наук СРСР було прийнято рішення, в якому, зокрема, відзначалось:

"...Должны быть приложены все усилия к скорейшей реализации решения АН УССР об организации под Киевом астрономической обсерватории с первоклассным астрономическим оборудованием".

(Архівна справа № 6 ГАО)

24 січня — О.Я. Орлов знову надсилає до Президії АН УРСР листа, в якому йдеться про будівництво обсерваторії (мовою оригіналу):

"В Президиум Академии наук УССР

Немецкое нашествие причинило большой ущерб культурной жизни нашей страны. Особенно пострадали астрономические учреждения и их кадры. Погибли выдающиеся специалисты по астрономии, и астрономов сейчас осталось так мало, что даже неотложные работы оборонного значения, такие, например, как служба широты или служба времени, недостаточно обеспечены кадрами. С другой стороны, если удастся подобрать для той или иной из намеченной работы нужный коллектив, то не хватает оборудования, или приходится пользоваться устаревшими и недостаточными для намеченной цели приборами.

Все эти обстоятельства настоятельно требуют того, чтобы, во-первых, создать на Украине сейчас хотя бы одну Астрономическую обсерваторию, соответствующую всем современным научным требованиям и, во-вторых, оборудовать надлежащим образом университетские обсерватории для учебных целей.

Все астрономы согласны с тем, что Центральная обсерватория должна быть на Украине при Академии наук. Такая обсерватория, помимо выполнения научных и учебных заданий, должна еще также содействовать и восстановлению разрушенного хозяйства нашей страны. Она должна давать точные положения звезд не только для изучения тайн мироздания, но также и для того, чтобы удовлетворять практическим запросам геодезистов, техников, моряков и летчиков. Этим самым определяется профиль академической обсерватории: она должна быть астрометрической, причем, мощность и конструкция ее инструментов должны быть рассчитаны так, чтобы с удобством можно было определять положения звезд как ярких, так и слабых.

Соответственно этому, обсерватория на Украине должна быть снабжена следующими тремя приборами:

Вертикальный круг. Труба с объективом 0,2 м при фокусном расстоянии в 2,0 м и с автоматической записью отсчета кругов.

Пассажный инструмент таких же размером с набором первоклассных часов, хронометров, хронографов и пр.

Астрограф (с объективом 0,5 м при фокусном расстоянии 5,5 м) с ведущей трубой таких же размеров и с надлежащей аппаратурой для измерения и изучения фотоснимков.

При обсерватории должна быть хорошая механическая мастерская, так как астрономические работы всегда требуют участия и помощи механика. Война ставит перед советскими астрономами и геодезистами новую важную и ответственную работу. Им предстоит восстановить почти полностью разрушенные на Украине опорные триангуляционные и нивелирные знаки. В связи с этим, они должны разработать наиболее целесообразные методы геодезических измерений и картографических приемов. Академия наук не может оставаться в стороне от этих важных государственных задач. Поэтому при Астрономической обсерватории должен быть предусмотрен геодезический отдел.

Проект только что описанной обсерватории под Киевом обсуждался и был утвержден на целом ряде астрономических совещаний как Украинских, так и Всесоюзных. Последний раз он рассматривался на расширенном совещании астрономов при Академии наук СССР 16 сентября 1943 г.

На основании всего сказанного я прошу Президиум ходатайствовать перед Правительством о разрешении Академии наук УССР строить под Киевом астрономическую обсерваторию согласно принятому плану.

Академик А.Я. Орлов."

(Архів ГАО. Особова справа академіка О.Я. Орлова)

Події розгорталися з блискавичною, як на сьогоднішній день, швидкістю. Вже у березні О.Я. Орлов доповідав на засіданні Президії АН УРСР про створення під Києвом Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР (ГАО).

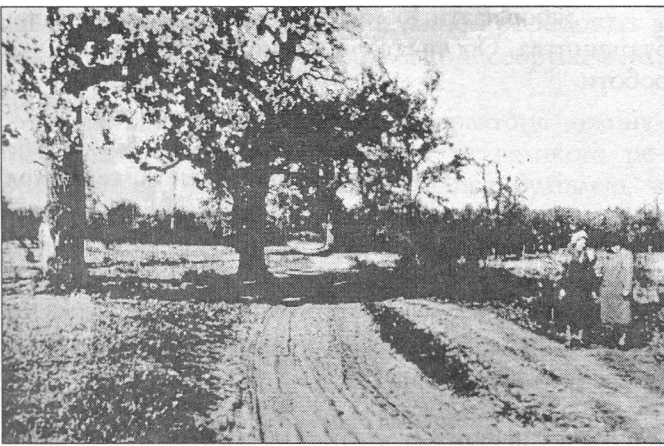
6 червня — Вийшла Постанова № 14028 Ради Народних Комісарів СРСР про дозвіл будівництва Головної астрономічної обсерваторії з геодезичним відділом у системі Академії наук УРСР.

17 липня — ПОСТАНОВА Раднаркому УРСР № 810 про створення нових закладів Академії наук УРСР, пункт "б" якої передбачав створення

"Астрономічної обсерваторії Академії наук в м. Києві. Доручити Президії АН УРСР до 1 серпня 1944 р. подати Раднаргоспу УРСР проект із забезпечення матеріально-технічної бази, проект штатів та кошторис створених закладів Академії наук УРСР.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР
М.С. Хрущов

(Архівна справа № 6 ГАО)

Голосіївська пустинь.
Тут буде ГАО (фото
40-х років)

---

21 липня — На засіданні Президії АН УРСР ухвалили:

"...Доручити структурно-штатній комісії (голова акад. О. Палладін) розглянути штати та структуру новоутворених установ АН УРСР (Астрономічної обсерваторії в м. Києві, Ботанічного саду та лабораторії проблем швидкісних машин і механізмів)".

Президент АН УРСР
академік *О.О. Богомолець*
Вчений секретар
Президії АН УРСР *З.П. Шульга*

24 серпня — Президія АН УРСР призначила академіка О.Я. Орлова директором ГАО.

25 серпня — Засідання Президії Академії наук УРСР.

Витяг з протоколу № 15.

Слухали: Про підготовку до будівництва Астрономічної обсерваторії АН УРСР в м. Києві (доповідає директор обсерваторії академік О.Я. Орлов)

Ухвалили:

— Для виконання Постанови Ради Народних Комісарів СРСР і Ради Народних комісарів УРСР у справі будівництва в м. Києві Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР утворити Комісію під головуванням Віце-президента АН УРСР акад. В.І. Чернишова, в складі академіків О.О. Богомольця, О.І. Лейпунського, О.Я. Орлова і В.О. Сельського.

— Просити Комісію інформувати Президію АН УРСР про хід роботи щодо будівництва Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР.

— Забов'язати Комісію, в зв'язку з терміновістю будівництва Обсерваторії, негайно приступити до роботи.

Президент Академії наук УРСР
академік О.О. Богомолець

В.о. Вченого секретаря
Президії АН УРСР Г.В. Карпенко"

(Архівна справа ГАО № 6, 1944—1947 рр.)

1945

1 січня — Ш.Г. Горделадзе зараховано на посаду вченого секретаря ГАО.

Шалва Георгійович Горделадзе (1905—1973) закінчив Тбіліський університет, учень та співробітник В.А. Амбарцумяна. В Україні працював з 1940 р., викладав у Київському університеті ім. Т.Г. Шевченка, був заступником директора Астрономічної обсерваторії цього університету. У 1941—1944 рр. — учасник війни. Працюючи в ГАО, він брав участь у зведенні перших будівель в Голосіївському лісі, придбанні і монтажі телескопів. Був ініціатором астрофізичних досліджень в ГАО і працював в Обсерваторії до 1960 р. В 1960 р. повністю перейшов на викладацьку роботу до Київського політехнічного інституту. З 1963 р. завідував кафедрою математичної фізики [9].

1 січня — О.К. Короля зараховано на посаду молодшого наукового співробітника.

Олексій Костянтинівич Король (1913—1977) закінчив Київський університет ім. Т.Г. Шевченка (1936), аспірантуру при Астрономічній обсерваторії університету (1939), працював у Полтавському педінституті, служив у Червоній армії, брав участь у Другій світовій війні (1941—1944). Працював в ГАО до 1977 р., був активним спостерігачем на вертикальному крузі, виконав велику роботу з визначення абсолютних схилень 1792 фундаментальних зір. Захистив дисертації (кандидатську в 1950 р., докторську в 1974 р.) [8, 9].

13 липня — На засіданні Президії АН УРСР затверджено форпроект будівництва ГАО, розроблений академіком архітектури О.В. Щусевим.

У пояснювальній записці до цього проекту О.В. Щусєв писав: "...При компановке Украинской обсерватории принято решение, используя функциональные особенности отдельных зданий, придать их расположению и форме такой характер, который бы с первого взгляда подчеркивал грандиозность и целеустремленность задач, разрешаемых современ-

ной астрономією. Ту же цель должно преследовать в основном архитектурное оформление сооружений". (Архівна справа № 48, 1947—1951)

В архітектурному силуеті Обсерваторії домінували башти сонячного телескопа та великого рефрактора. Ці дві будови з'єднувалися будівлею, в якій розташовувались лабораторії, бібліотека, зал засідань, адміністративні приміщення тощо. Загальний вигляд центральної будівлі був оригінальним і монументальним. Окремо планувалось спорудження інших павільйонів та котеджів для співробітників [1]. Проект О.В. Щусева не було реалізовано через довготривалі суперечки відносно вибору місця для Обсерваторії та відсутність необхідного фінансування.

17 липня — Рішенням № 418/8 Виконкому Київської міськради ділянка землі у 30 га була вилучена з держлісфонду Голосіївського лісництва і передана під будівництво ГАО АН УРСР.

Штат Обсерваторії на кінець року налічував 9 осіб, серед яких: науковий персонал — 2, науково-технічний — 2, інженерно-технічний — 2.

У першому річному звіті ГАО відзначились такі роботи:

I. *Організаційного характеру з будівництва обсерваторії:*

геодезичне знімання майданчика під будівництво і встановлення охоронної зони радіусом 1 км навколо майбутньої обсерваторії;

геологічне і гідрологічне дослідження майданчика будівництва;

придбання двокамерного астрографа, монтаж і дослідження якого було здійснено в Ленінграді і доставлено в Полтаву (у зв'язку з відсутністю відповідної бази в Києві).

II. *Науково-дослідна робота:*

дослідження прозорості атмосфери в районі обсерваторії;

спорядження експедиції, спільно зі співробітниками Полтавської гравіметричної обсерваторії, для спостереження повного сонячного затемнення 9 липня 1945 р. в район м. Сартавало. Звіт про цю експедицію, складений співробітником Полтавської обсерваторії С.В. Дроздовим, знаходиться в Архіві ГАО (Справа № 11, опис № 1, 1945);

обчислення збурень елементів орбіт малої планети Ганімед за період з 1923 до 1939 р.; складено допоміжні ефемериди для обчислення видимих місць зір Полтавської програми широтних спостережень.

З форпроекту ГАО академіка архітектури О.В. Шусєва: головний фасад головного будинку обсерваторії та готель для спостерігачів

Серпень — Група астрономів Київського університету ім. Т.Г. Шевченка у складі С.К. Всехсвятського, Д.В. П'ясковського та А.О. Яковкіна вважали, що місце для будівництва ГАО і профілів її досліджень обрані неправильно, тому звернулися з цього питання у різні високі інстанції.

5 жовтня — Астрономічна рада АН СРСР прийняла постанову, в якій записано: "На основі даних, які є в Астрономічній раді, вона вважає, що профіль Обсерваторії (астрометричний) вибрано правильно, і місце під будівництво обрано відповідне. Проте для підкріплення рішення про вибір місця Астрорада вважає доцільним відрядити на місце будівництва голову Астроради О.О. Михайлова та астрономів М.С. Зверєва та К.О. Кулікова".

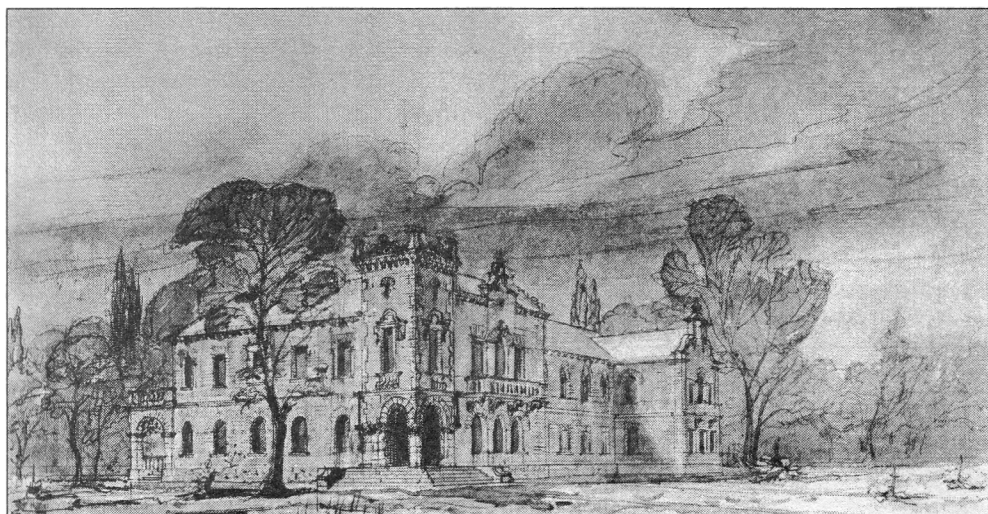
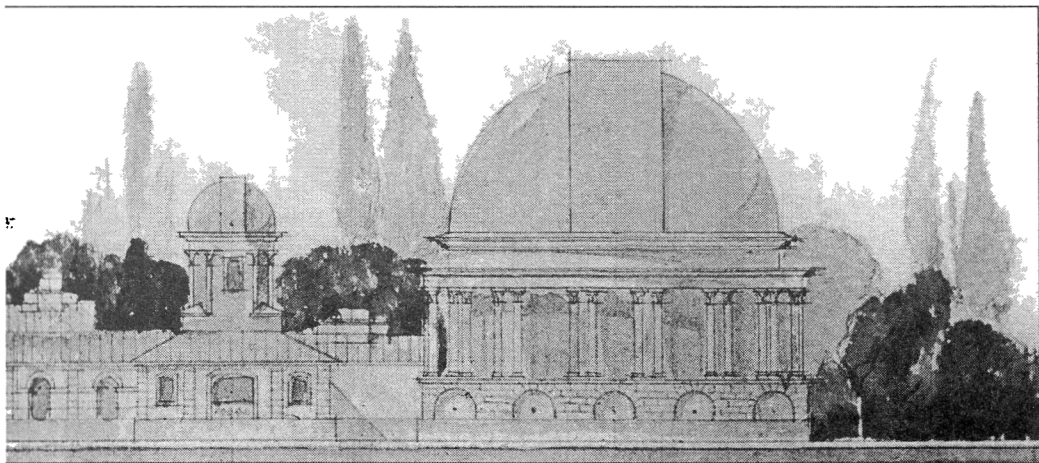
23 жовтня — На нараді у Президії АН УРСР під головуванням віце-президента АН УРСР акад. О.В. Палладіна за участю членів комісії Астроради АН СРСР було прийнято остаточне рішення щодо профілю діяльності і вибраного місця для будівництва Обсерваторії.

(Архівна справа ГАО № 6)

25 жовтня — Президія АН УРСР постановила погодитися з висновками наради від 23 жовтня цього року.

Витяг з протоколу № 12 засідання Президії АН УРСР:

"Заслухавши повідомлення академіка О.В. Палладіна про висновки астрономічної наради, в складі професорів О.О. Михайлова, С.Л. Бастамова, М. В. Соловйова, К.О. Кулікова, і М.С. Зверєва, в справі

профілю робіт та вибору місця будівництва Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР, Президія АН УРСР ухвалила:

1. З висновками Астрономічної наради, що підтверджують правильність профілю і тематики робіт, а також вибору місця для будівництва Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР на ділянці Голосіївського лісу (за проектом директора Обсерваторії дійсного члена АН УРСР О.Я. Орлова), погодитись та вважати цей проект остаточним.

2. У порядку виконання постанови Президії АН УРСР від 13 липня 1945 р. (протокол № 14):

а) форпроект будівництва обсерваторії, що складений академіком О.В. Шусевим, подати на

затвердження Раді Народних Комісарів УРСР та просити РНК УРСР визнати це будівництво першочерговим;

б) після затвердження проекту будівництва Обсерваторії Радою Народних Комісарів УРСР та закріплення ділянки під будівництво Радою Народних Комісарів СРСР негайно приступити до складання технічного проекту будівництва Обсерваторії, доручивши цю справу відповідній проектній організації.

В.о. Президента Академії наук УРСР
академік О.В. Палладін,
Т.в.о. Вченого секретаря Президії АН УРСР
Г.В. Карпенко"

(Архівна справа ГАО № 6)

Та незважаючи на постанови Президії АН УРСР, питання про місце будівництва ГАО знову і знову порушувалось групою університетських астрономів аж до 1947 р., що негативно позначалося на планах її будівництва.

І ВСЕ Ж ВОНА БУДУЄТЬСЯ І РОЗВИВАЄТЬСЯ!

1946

Всупереч різним бюрократичним негараздам ГАО розвивалась:

Отримано перші астрономічні інструменти:
двокамерний короткофокусний астрограф (АКД) конструкції Пономарьова (діаметр об'єктива $D = 12$ см, фокусна віддаль $F = 70$ см), вертикальний круг Ваншаффа ($D = 19$ см, $F = 252$ см) та подвійний довгофокусний астрограф Тепфера-Штейнгеля ($D = 40$ см, $F = 550$ см) — ПДА. Останні два — по репарації з Німеччини.

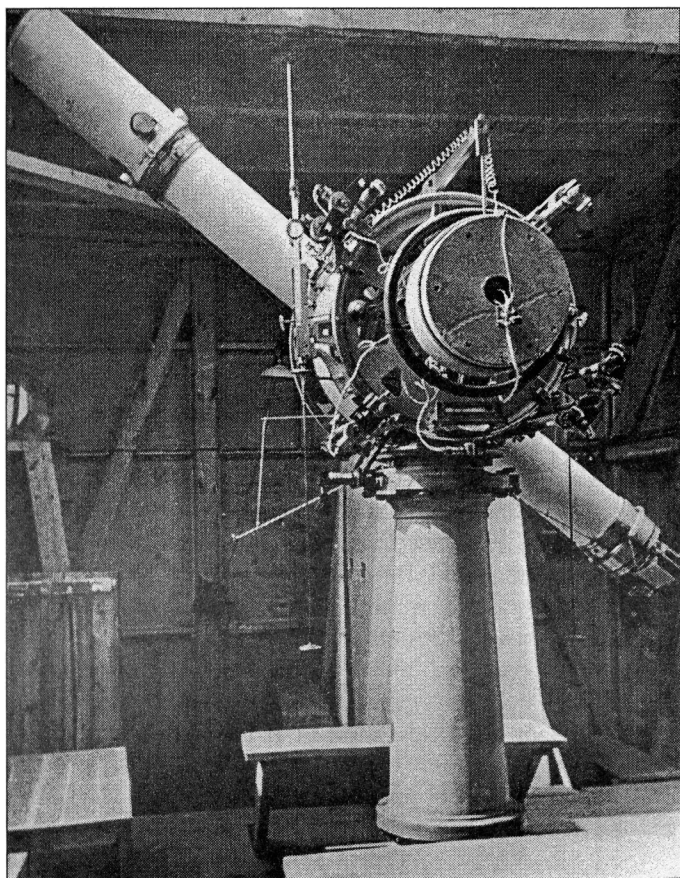
Прийнято перший тематичний план досліджень, до якого були включені такі проблеми:

1. Каталог слабких зір (тема: "Визначення схилень зір на вертикальному крузі").

2. Вивчення мікроклімата в Голосієві ("Вивчення явища мерехтіння", "Метеорологічні, включаючи актинометричні, спостереження").

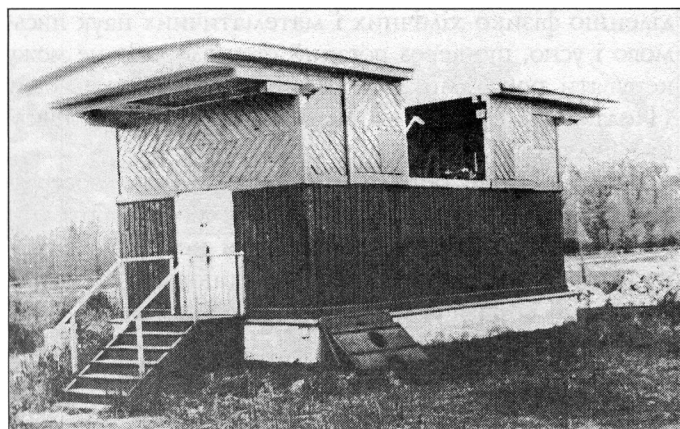
3. Служба широти (тема: "Зведена обробка Пулковських широтних спостережень 1915—1928 рр. для приведення до однієї системи").

Вертикальний круг
Ваншаффа

Перший павільйон
вертикального круга
Ваншаффа

Серпень — О.Я. Орлов відвідав обсерваторію на горі Піп Іван (Прикарпаття) для з'ясування стану будівлі обсерваторії і можливості її відбудови як філіалу ГАО.

13 лютого — Лист Президента АН УРСР акад. Палладіна до Ради Міністрів СРСР:

"В Совет Министров СССР

... В настоящее время закончены все изыскательские работы, составлен и утвержден форпроект и проектные задания строительства, разрабатываются технико-рабочие проекты сооружений. Кроме того, приобретена часть научного оборудования, другая часть, заказы на которую размещены, поступит в 1948 г.

... Однако строительство обсерватории не вошло в 5-летний План восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1946—1950 гг., в результате чего вопрос дальнейшего его финансирования остается неопределенным.

Президиум АН УССР просит вынести постановление о включении строительства обсерватории в 5-летний План восстановления и развития народного хозяйства УССР на 1946—1950 гг. и отпустить на строительство первой очереди 2,5 млн. рублей и фонды на необходимые строительные материалы.

Президент АН УССР академик
А. В. Палладин"

8 квітня — О.Я. Орлов звернувся до Президента АН УРСР О.В. Палладіна з проханням про звільнення з посади директора ГАО та позбавлення його звання дійсного члена АН УРСР.

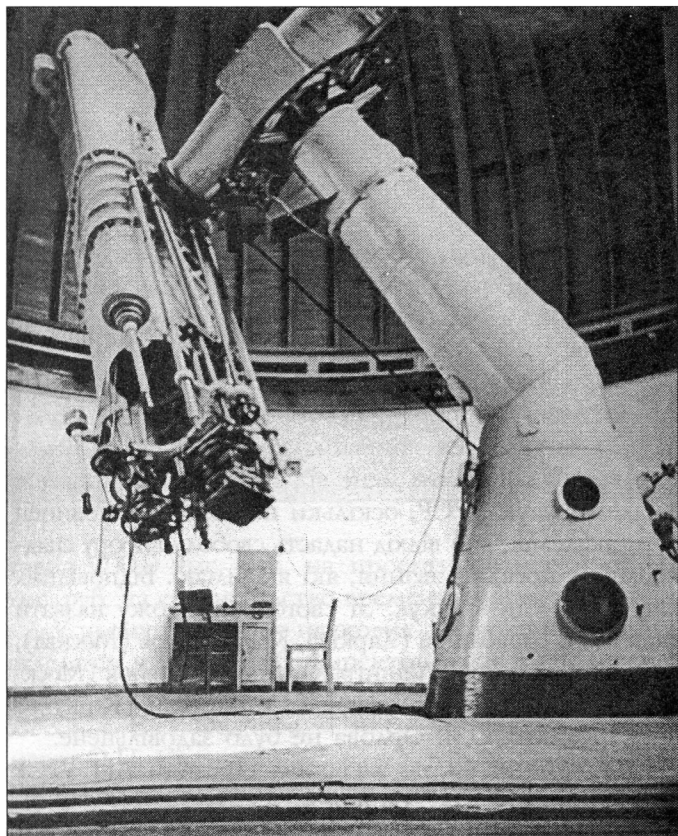
У листі, зокрема повідомлялося:

"... Ще в минулому 1946 р. під час виборів директорів академічних інститутів я заявив Президії і Відділенню фізико-хімічних і математичних наук письмово і усно, що через поганий стан здоров'я не можу керувати роботами двох обсерваторій, з яких одну (Полтавську) треба відновлювати, а другу (Київську) будувати.

Проте мене обрали директором обох обсерваторій і пообіцяли всіляко сприяти моїй роботі.

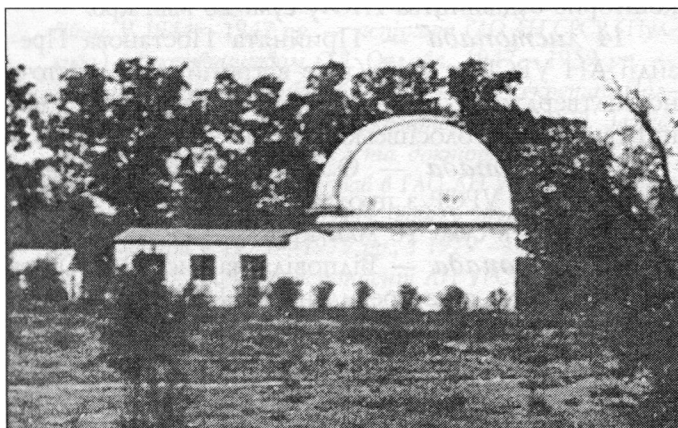
Ця обіцянка мені допомагати не була виконана, а навпаки, робота моя ускладнювалася, а доручена мені справа гальмувалася, про що свідчить наступне:

1) Проектування Київської обсерваторії призупинено.

Подвійний довгофо-
кусний астрограф
Тепфера-Штейнгеля
(ПДА)

Перший павільйон
ПДА

2) Штати Київської обсерваторії скорочено, зокрема, скорочена посада заступника директора з наукової частини.

3) Ділянка, відведена під Обсерваторію, віддана під городи, тоді як (щоб запобігти запиленню і засмічення інструментів) необхідно вже зараз утворити трав'яний газон.

4) Транспортне сполучення з Феофанією, де зібрані астрономічні прилади і де оселилися бездомні співробітники Обсерваторії, до цього часу не налагоджено.

5) Квартира, яку Президія обіцяє мені вже третій рік і яку мені двічі давали в різних місцях, обидва рази виявлялася зайнятою іншими...

Прошу звільнити мене від звання дійсного члена Академії наук УРСР, оскільки на чолі ГАО повинен бути академік, мій відхід надасть свободу вибору спадкоємця з посади і звання, які я займаю. Відповідних кандидатур не бракує. Зі свого боку можу назвати такі: М.П. Барабашов (Харків), К.О. Куліков (Москва), К.Ф. Огородников (Ленінград), М.Д. Соловійов (Москва), В.П. Цесевич (Одеса), А.О. Яковкін (Київ)..."

Проханья О.Я. Орлова не було задовільнене.

18 квітня — на засіданні Президії АН УРСР було прийнято таке рішення:

"...Признать необходимым строить обсерваторию в полном объеме, просить Совет Министров утвердить строительство в сумме, которая будет определена экспертизой по ценам 1936 года.

Утвердить сроки строительства, считая необходимым начать строительство 1 января 1948 года. Проектирование закончить к 1 августа 1947 г."

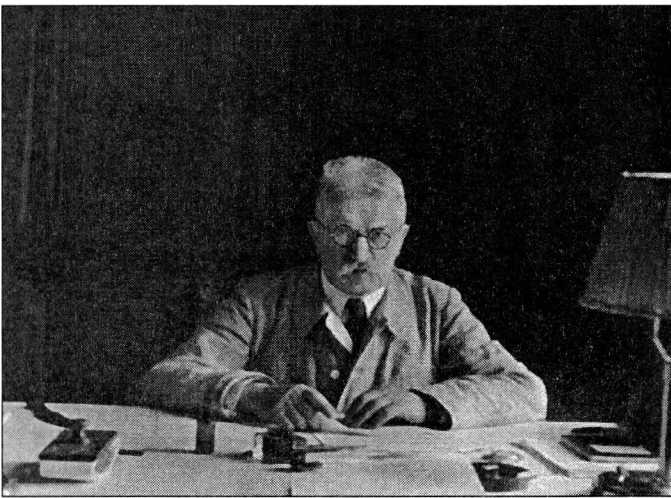
10 липня — Президент АН УРСР О.В. Палладін повідомив О.Я. Орлова про те, що Уряд затвердив кошторис будівництва ГАО у сумі 26 млн крб.

14 листопада — Прийнята Постанова Президії АН УРСР, в якій (вже в третій раз) остаточно підтверджена правильність вибору місця будівництва ГАО в Голосіївському лісі.

19 листопада — О.Я. Орлов звертається до Президії АН УРСР з проханням виділити в 1948 р. асигнування в сумі 10 млн крб.

27 листопада — Відповідь на лист О.Я. Орлова за підписом віце-президента АН УРСР академіка Є.О. Патона, яка повідомляла:

"...При распределении ассигнований на 1948 г. по отдельным объектам Распорядительный Президиум АН УССР выделил Астрономической обсерва-

Олександр Якович Орлов в робочому кабінеті

тории 200,0 тыс. руб. на проектирование и 300,0 тыс. руб. на строительство временных павильонов..."

У цьому році штат наукових співробітників ГАО складався з п'яти осіб: директор акад. О.Я. Орлов, вчений секретар Ш.Г. Горделадзе, виконуючий обов'язки с. н. с. Є.П. Федоров, м. н. с. О.К. Король і обчислювач О.П. Святоха.

Відбулися перші захисти кандидатських дисертацій, виконаних в ГАО під керівництвом О.Я. Орлова: Є.П. Федорова на тему "Теорія руху полюсів Землі" та першого аспіранта ГАО М.А. Попова на тему "Полтавський зеніт-телескоп і спостереження яскравих геодезичних зір".

Євген Павлович Федоров (1909—1986), академік АН УРСР (1969). Закінчив Іркутський університет (1937). У 1939—1941 рр. працював асистентом, старшим викладачем, директором обсерваторії Іркутського університету. У 1941—1944 рр. — учасник Другої світової війни. У 1944—1947 рр. — аспірант ГАО АН СРСР (Пулково) під керівництвом О.Я. Орлова, 1947—1959 рр. — старший науковий співробітник, вчений секретар Полтавської гравіметричної обсерваторії АН УРСР. Захистив кандидатську (1947) та докторську (1958) дисертації. З 1959 р. працював в ГАО АН УРСР (директор у 1959—1973 рр., завідувач відділу фундаментальної астрометрії у 1973—1979 рр., з 1979 — науковий консультант). Член-кореспондент АН УРСР з 1961 р. Основні наукові праці присвячені астрометрії, теоретичним і практичним питанням обертання Землі. Президент Комісії № 19 МАС у 1955—1961 рр. Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1983) [7, 9].

Микола Андрійович Попов (1910—1985), доктор фіз.-мат. наук, старший науковий співробітник Полтавської гравіметричної обсерваторії АН УРСР (ПГО). Закінчив Київський університет ім. Т.Г. Шевченка (1934). З 1934 р. працював у ПГО (за винятком 1941—1945 рр., коли брав участь у Другій світовій війні). У 1947 р. закінчив аспірантуру під керівництвом О.Я. Орлова, після чого продовжував працювати в ПГО і вести спостереження яскравих зенітних зір на зеніт-телескопі Цейса. Захистив кандидатську (1947) і докторську (1969) дисертації. Із спостережень яскравих зенітних зір визначив параметри, близько до добової нутації, яка була раніше передбачена теоретично.

Виконана одна планова тема: "Зведене опрацювання Пулковських широтних спостережень 1915—1928 рр. для приведення їх до єдиної системи" (О.К. Король).

Понад план Ш.Г. Горделадзе запропонував метод та визначив маси оболонок Нових за інтенсивностями ліній Бальмерової серії.

ПЕРШІ БУДІВЛІ ГАО В ГОЛОСІЇВСЬКОМУ ЛІСІ. ПЕРШІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА КАДРОВІ ЗМІНИ

1948

Завершено спорудження перших будівель ГАО (житловий будинок, башта для астрографа Тепфера-Штейнгеля (ПДА), тимчасові павільйони для двокамерного короткофокусного астрографа і вертикального круга Ваншаффа.

Вийшов з друку перший номер "Краткого астрономического календаря" (ініціатор видання С.В. Дроздов — співробітник Полтавської гравіметричної обсерваторії).

16 грудня — Директором ГАО призначено В.П. Цесевича.

Володимир Платонович Цесевич (1907—1983 рр.), член-кореспондент АН УРСР (1948), народився в м. Києві. Закінчив Ленінградський університет (1927) і аспірантуру при ньому (1931). Без захисту отримав ступінь канд. фіз.-мат. наук (1937), захистив докторську дисертацію (1944). З 1944 р. — професор, завідувач кафедри астрономії і директор астрономічної обсерва-

торії Одеського університету. В 1948—1951 рр. очолював ГАО АН УРСР, ініціював в ній астрофізичні дослідження. Відомий дослідник змінних зір та популяризатор науки [9].

Цей рік можна вважати "пусковим роком" для перших астрономічних спостережень на:

вертикальному крузі, який було відремонтовано в Полтаві механіком Б.О. Соколовим під наглядом Є.П. Федорова і в кінці березня перевезено до Києва, де проводилася юстировка інструмента та його дослідження (А.С. Цесулевич, механік Одеської обсерваторії М. І. Тимченко; аспірант В.В. Конін);

ПДА — в лютому під керівництвом Ш. Г. Горделадзе були розпочаті роботи з установки та його підготовки до спостережень;

двокамерному астрографі було закінчено юстування інструмента в 1-й половині року, в другій половині року на інструменті велись спостереження. Було отримано 60 знімків окремих вибраних площадок за програмою, запропонованою В.П. Цесевичем.

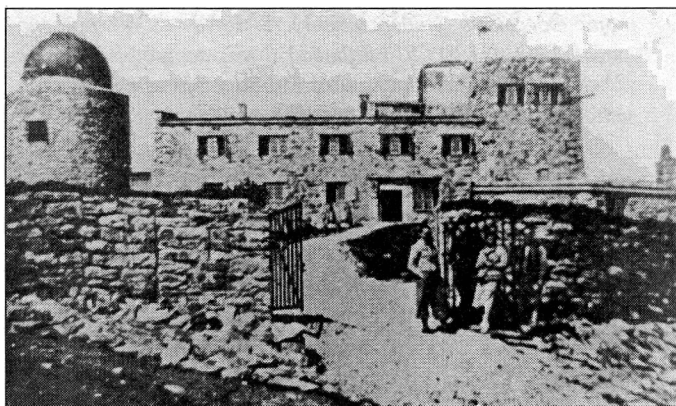
1 січня — На посаду старшого наукового співробітника зараховано І.Г. Колчинського.

Ілля Григорович Колчинський (1913—2004) закінчив Київський університет ім. Т.Г. Шевченка (1938), аспірантуру при Астрономічній обсерваторії університету (1941), брав участь у Другій світовій війні (1941—1945). Працював в Астрономічній обсерваторії Київського університету (1945—1949). Захистив кандидатську (1946) та докторську (1969) дисертації. Завідував відділом фотографічної астрометрії ГАО (1958—1975). Відомий спеціаліст у галузі фотографічної астрометрії та атмосферної оптики [9].

8 квітня — Президія АН УРСР затвердила склад першої Вченої ради ГАО АН УРСР: В.П. Цесевич — чл.-к. АН УРСР, директор ГАО (голова); О.Я. Орлов — академік АН УРСР, директор Полтавської гравіметричної обсерваторії; М.П. Барабашов — академік АН УРСР, директор Харківської астрономічної обсерваторії; Є.С. Бурксер — чл.-к. АН УРСР, співробітник Інституту геологічних наук АН УРСР; Ю.Д. Соколов — чл.-к. АН УРСР, співробітник Інституту математики АН УРСР; Ш.Г. Горделадзе — доцент, кандидат фіз.-мат. наук, вчений секретар ГАО; Є.П. Федоров — старший науковий співробітник ГАО, кандидат фіз.-мат. наук; І.Г. Колчинський — старший науковий співробітник ГАО, кандидат фіз.-мат.

Будівля обсерваторії на горі Піп Іван, яка планувалася як філіал ГАО у 40-х роках ХХ ст.

наук; О.Ф. Богородський — кандидат фіз.-мат. наук, доцент Київського університету ім. Т.Г. Шевченка.

14 травня — Відбулося перше засідання Вченої ради ГАО АН УРСР, на якому розглядалися плани робіт II і III кварталів 1949 р. та питання виконання програми капітального будівництва обсерваторії тощо.

23—28 червня — У Києві, за ініціативи ГАО, проведена конференція викладачів астрономії в педвузах України з метою підвищення їх кваліфікації і ознайомлення з новітніми досягненнями астрономії.

7—11 липня — ГАО брала участь в проведенні в Києві IX Пленума Комісії при Астрономічній раді АН СРСР з вивчення змінних зір.

8 серпня — 8 вересня — На вертикальному крузі Ваншаффа А.С. Цесюлевич провів спостереження широти за методом Талькотта і визначив середню широту $+50^{\circ}21'55''$. $72 \pm 0''$. 04 [5].

Адольф Станіславович Цесюлевич (1900—1950) працював у ГАО тимчасово на посаді старшого наукового співробітника ГАО з 16 червня 1949 р. до 16 квітня 1950 р. Основне місце роботи — Одеська астрономічна обсерваторія, де спостерігав на меридіанному крузі, був завідувачем астрометричного відділу [6].